

Зміст

Передмова 7

I. Наскільки реальною є реальність? 13

- 1. Від реальності до реального 15
 - Парадокси *objet petit a* 15
 - Чорна діра в реальності 24
- 2. Реальне та його негарзди 43
 - Як реальне повертається і відповідає 43
 - Як реальне передається та знає 73
- 3. Два способи уникнути реального бажання 89
 - Спосіб Шерлока Голмса 89
 - Спосіб Філіпа Марлоу 109

II. Ви ніколи не зможете знати надто багато про Гічкока /// 121

- 4. Як помиляються ті, хто не обманюється 123
 - «Несвідоме ззовні» 123
 - Леді, що зникають 140
- 5. Гічкоківська пляма 155
 - Фалічний анаморфоз 155
 - Материнське супер-ego 170
- 6. Порнографія, ностальгія, монтаж: тріада погляду 187
 - Перверсивне коротке замикання 187
 - Гічкоківський поріз 202

III. Фантазія, бюрократія, демократія 215

7. Ідеологічний *sinthome* 217

Погляд та голос як об'єкти 217

«Полюби свій *sinthome* як самого себе» 226

8. Непристойний об'єкт постмодерності 245

Постмодерністський розрив 245

Бюрократія і насолода 255

9. Формальна демократія та її негаразди 267

До етики фантазії 267

Нація-Річ 281

Примітки 295

Передмова

Вальтер Беньямін рекомендував як теоретично продуктивний та субверсивний спосіб прочитання найвищих духовних витворів культури у зіставленні їх з її найбільш пересічними, прозаїчними, приземленими продуктами. Зокрема, він мав на увазі прочитання піднесеного ідеалу пари закоханих у «Магічній флейті» Моцарта у зіставленні з визначенням шлюбу, яке ми знаходимо в Іммануїла Канта (сучасника Моцарта), визначенням, що викликало таке значне обурення серед моралізаторських кіл. Шлюб, писав Кант, це «договір між двома дорослими особами протилежної статі щодо взаємного користування їхніми статевими органами». У цій книжці ми вдалися до дещо схожого підходу, прочитавши найбільш піднесені теоретичні формулювання Жака Лакана разом із та за допомогою зразкових феноменів сучасної масової культури: не лише Альфреда Гічкока, стосовно якого сьогодні панує загальна згода, що він був, урешті-решт, «серйозним митцем», але також фільмів нуар, наукової фантастики, детективних

романів, сентиментального кітчю, і аж до — як низько ми впа-
ли! — Стівена Кінга. У такий спосіб, ми застосовуємо до са-
мого Лакана його знамениту формулу «Кант із Садам», тобто
його прочитання кантіанської етики крізь призму десадивської
перверсивності. Отже, у цій книжці читач відкриє для себе
цілу серію «Лакан із ...»: Альфредом Гічкоком, Фріцом Лянгом,
Рут Ренделл, Патрицією Гайсміт, Колін Маккаллоу, Стівеном
Кінгом і т. д. (Якщо, час від часу, у цій праці звучатимуть також
«великі» імена, такі як Шекспір та Кафка, читачеві не варто
почуватися ніяково: вони потрактовані тут строго як кітчеві
автори, на одному рівні з Маккаллоу та Кінгом.)

Мета такого підходу подвійна. З одного боку, ця книжка
задумана як своєрідний вступ до «догматики» Лакана (у тео-
логічному сенсі цього слова). Вона безжалісно експлуатує по-
пулярну культуру, використовуючи її як зручний матеріал, щоб
пояснити не лише туманні обриси лаканіанських теоретичних
побудов, але й, інколи, також більш витончені нюанси, які за-
лишає поза увагою переважно академічна рецепція Лакана:
прогалини у його вченні, той розрив, який відділяє його від
сфери постструктуралістського «деконструкціонізму» і так
далі. Такий «погляд навскіс» на Лакана дає можливість помі-
тити риси, які зазвичай не догляджує «прямий» академічний
погляд. З іншого боку, очевидно, що лаканіанська теорія слугує
лише приводом, щоб віддатись ідіотській насолоді популярною
культурою. Навіть Лакана тут використано для того, щоб легі-
тимізувати несамовиту гонитву від «Запаморочення» Гічкока
до «Кладовища домашніх улюбленців» Кінга, від «Непристой-
ного захоплення» Маккаллоу до «Ночі живих мерців» Ромеро.

Виправданість такого паралельного підходу можна про-
ілюструвати за допомогою подвійного парафразу відомого
вислову де Квінсі про мистецтво вбивства, вислову, на який
регулярно посилалися як Лакан, так і Гічкок:

Якщо певна особа відкидає Лакана, незабаром сам психоаналіз видаватиметься їй сумнівним, а звідси лише маленький крок до зневаження фільмів Гічкока та снобістського заперечення романів жахів. Скільки людей ступили на шлях загибелі побіжним цинічним коментарем щодо Лакана, який у ту мить видавався їм зовсім несуттєвим, а завершили тим, що почали вважати Стівена Кінга абсолютним літературним мотлохом!

Якщо певна особа відкидає Стівена Кінга, незабаром сам Гічкок видаватиметься їй сумнівним, а звідси лише маленький крок до зневаження психоаналізу та снобістського заперечення Лакана. Скільки людей ступили на шлях загибелі побіжним цинічним коментарем щодо Стівена Кінга, який у той момент видавався їм зовсім несуттєвим, а завершили тим, що почали вважати Лакана фалоцентричним обскурантистом!

Читачам залишається вирішити, яка з двох версій їм більше до вподоби.

Кілька слів стосовно загальних обрисів тих теоретичних поглядів, що викладені у цій праці. «Повернення до Фрейда» Лакана зазвичай асоціюють з його девізом «несвідоме структуроване як мова», тобто зі спробою зірвати маску з уявного захоплення та розкрити символічний закон, який ним управляє. Однак в останні роки життя Лакан змістив наголос у своєму вченні з розриву між уявним та символічним до межі, яка відділяє реальне від (символічно структурованої) реальності. Відповідно, у першому розділі книжки — «Наскільки реальною є реальність?» — зроблено спробу детальніше розглянути вимір лаканіанського реального, *спочатку* даючи опис того,

1. Від реальності до реального

Парадокси *objet petit a*

Погляд навскіс на парадокси Зенона

У намаганні «поглянути скоса» на теоретичні побудови йдеться не лише про своєрідну хитромудру спробу «проілюструвати» високу теорію, зробити її «легкодоступною» і, у такий спосіб, позбавити нас необхідності напруженої думки. Річ, радше, в тому, що така ілюстрація, таке зіставлення теоретичних мотивів привертає увагу до аспектів, які в іншому разі залишилися б непоміченими. Така процедура має поважних філософських попередників, від пізнього Вітгенштайна до Гегеля. Хіба базовою стратегією «Феноменології духу» Гегеля не є підваження певної теоретичної позиції за допомогою

«інсценування» її як екзистенційного суб'єктивного ставлення (такого, як аскетизм, позиція «благородної душі» і т. д.) і, відповідно, виявлення її, в іншому випадку, прихованих суперечностей, тобто розкриття того, як її безпосередня суб'єктивна позиція висловлювання підточує «висловлене», її позитивний зміст?

Щоб продемонструвати плідність такого підходу, дозволяйте звернутися до першого справжнього філософа, Парменіда, який стверджував, що Буття існує виключно як Єдине. Нас цікавлять передовсім знамениті парадокси, за допомогою яких Зенон, його послідовник, намагався довести твердження свого вчителя *a contrario*, виявляючи безглузді, суперечливі наслідки, що випливали з гіпотези про існування множини та руху. На перший погляд, якого, звісно, дотримуються традиційні історики філософії — ці парадокси видаються взірцевими випадками чистої, порожньої, штучної логомахії, силуваними, дріб'язковими логічними спробами довести очевидний абсурд, те, що суперечить нашому найелементарнішому досвіду. Однак у своєму неперевершеному есе «Літературна техніка парадоксів Зенона»¹ Жан-Клод Мілнер вдається до їх своєрідного «інсценування»: він переконливо схиляє нас до висновку, що усі чотири парадокси, за допомогою яких Зенон намагався довести неможливість руху, початково відсилали до літературних загальних місць. Остаточна форма, в якій ці парадокси увійшли до нашої традиції, постала в результаті карнавально-бурлескної процедури протиставлення трагічної, шляхетної теми та її вульгарного, звичайного відповідника, у спосіб, що нагадує пізнього Рабле. Візьмімо, для прикладу, найвідоміший парадокс Зенона — про Ахілла та черепаху. Він відсилає передусім до Іліади, книги XXII, рядків 199–200*,

* В українському перекладі Бориса Тена це рядки 199–201.